

Kalbotyros straipsnių sąsajos su kitais mokslo tekstais

Eglė KONTUTYTĖ

Vilniaus universitetas

egle.kontutyte@flf.vu.lt

Moksliniai interesai: teksto lingvistika, dalykinės kalbos lingvistika ir didaktika

Scientific interests: text linguistics, language for specific purposes

Anotacija. Mokslo straipsnių sąsajos su kitais tekstais – neatskiriamas šio žanro bruožas, o tinkamas kalbinis intertekstinių sąsajų žymėjimas svarbus rašant mokslo tekstus ir mokantis akademinio rašymo. Lietuvos ir užsienio kalbininkai, tyrę mokslo kalbos intertekstualumą, išskiria ir aprašo įvairias jo formas. Straipsnyje nagrinėjamos tokios lietuvių kalbotyros straipsnių intertekstualumo formos kaip tiesioginis ir netiesioginis citavimas, referencija. Analizė parodė, kad šiuose kalbotyros straipsniuose nemažai netiesioginio citavimo ir referencinio intertekstualumo atvejų, kas leidžia straipsnyje pristatomus tyrimus ar iškeltas mokslines problemas išsamiai pagrįsti bei rasti jų vietą platesniame kontekste. Taip pat nustatyta, kad analizuotiems lietuvių kalbotyros straipsniams būdingas daugiakalbis intertekstualumas, kai vienokia ar kitokia forma straipsniuose atpažįstamos intertekstinės sąsajos su kitų kalbų tekstais, kas rodo, kad lietuvių kalbos tyrėjams svarbu rasti savo tyrimų vietą tarptautiniame kalbotyros mokslo kontekste.

Raktažodžiai: kalbotyros straipsniai, intertekstualumas, citavimas, referencija, daugiakalbiškumas

Intertextual Relations of Linguistics Articles with Other Texts

Summary. Scholarly text conventions are important when writing texts, especially in a foreign language. Intertextual relations with other texts are a characteristic feature of scientific language. As Lithuanian and foreign researchers point out, this is manifested by quoting, paraphrasing and summarizing. In examining the intertextuality of academic language, researchers also draw attention to its multilingualism. Based on the above-mentioned forms of intertextuality, this article analyses the intertextuality features of linguistics articles written in Lithuanian. The analysis shows that direct quotations in Lithuanian articles include short phrases or even full sentences from other authors' texts imbedded in a sentence; with or without introductory phrases. In English, Polish or Russian, direct quotations can also be inserted into a sentence. Quotations from other languages are given with or without translation. Paraphrasing has been observed to be more frequently used, as the reformulated statements of other authors do not destroy the linguistic integrity and cohesion of the text. This is especially useful when quoting texts in other languages.

A reference is one in which the text does not directly or indirectly reproduce the statements of other authors, but merely refers in some way to previous research. Scholarly terms from other languages, usually English, presented as equivalents of other languages together with the Lithuanian term or even without it, may be treated as a case of multilingual intertextuality. Although precision is often pointed out as a feature of academic language, the linguistics articles analyzed show many instances of paraphrasing and referential intertextuality. Such intertextual interfaces substantiate the research presented in the article or the scientific issues raised, establish their place within a wider range of sources, and convey the author's thought in a condensed way in the language of the publication, without breaking the typographic and linguistic unity of the text. Multilingual intertextuality shows that it is important for researchers of the Lithuanian language, who publish their texts in Lithuanian, to locate their research in the international context of linguistics and to establish a scientific dialogue with researchers of other countries and languages. **Keywords:** linguistics articles, intertextuality, citation, reference, multilingualism

1. Įvadas

Mokslo kalbos tekstų konvencijos svarbios rašant tekstus tiek gimtąja, tiek svetimąja kalba. Todėl gimtakalbių rašytų mokslo kalbos tekstų bruožų analizė parodo, kas būdinga tam tikro žanro mokslui tekstams, o tai gali būti naudinga mokantis akademinio rašymo.

Vienas iš tekstualumo bruožų, leidžiančių kalbos reiškinių vadinti tekstu, anot Roberto-Alaino de Beaugrandėo ir Wolfgango Ulricho Dresslerio (1981: 188), yra intertekstualumas, t. y. teksto sąsajos su kitais tekstais. Teksto sąsajos su kitais tekstais – būdingas mokslo kalbos bruožas. Vokiečių kalbininkė Eva-Maria Jakobs (1999: 196) pažymi, kad citatos tarnauja argumentacijos objektyvumui, įtikinamumui ir skaidrumui, kas yra mokslo tekstams keliami reikalavimai. Kaip teigia Audronė Bitinienė (2005: 68), mokslo kalbos tekstų intertekstualumą lemia mokslo formavimasis perimamumo principu ir mokslo stiliaus ypatybė – tikslumas. Pasak Torsteno Steinhoffo (2007: 279), mokslo kalbos intertekstualumo funkcija – susieti tekstą su iki tol vykdytais tyrimais, padaryti jį susietiną su tekstais ateityje ir adresatui įtikinamai pateikti tekste pristatomus rezultatus. Anot lietuvių mokslo kalbos tyrėjų Rūtos Petrauskaitės ir Jolantos Šinkūnienės, citavimas yra „tas fonas, kuriame išryškėja naujo darbo originalumas“ (Petrauskaitė, Šinkūnienė 2015: 69). Be to, citavimas kaip intertekstualumo apraška svarbus ir mokslo vertinimo politikos kriterijus (Petrauskaitė, Šinkūnienė 2015: 69).

Lietuvių mokslo kalbos intertekstualumas yra sulaukęs tyrėjų dėmesio (Bitinienė 2005; Koženiauskienė 2007; Petrauskaitė, Šinkūnienė 2015), tačiau jis tipologijos

ir daugiakalbiškumo požiūriu tirtas mažai. Tad šio žvalgomojo tyrimo tikslas – nustatyti intertekstines kalbotyros straipsnių sąsajas su kitomis publikacijomis, taip pat rašytomis ir ne lietuvių kalba. Tyrimo medžiagą sudaro 15 lietuvių kalbininkų ir kalbininkų parašytų straipsnių, visų pirma nagrinėjančių gramatikos temas, iš skirtingų Lietuvoje leidžiamų kalbotyros žurnalų, publikuotų 2000–2022 m.¹

2. Mokslo tekstų sąsajos su kitais tektais

Nors intertekstualumas suprantamas ir kaip sąsajos su tam tikra tekstų visuma, ne tik su konkrečiais precedentiniais tektais (žr. Hausendorf, Kesselheim 2008: 188–201), mokslo kalbos intertekstualumas – tai visų pirma konkrečių tekstų sąsajos. Jakobs (1999: 94–96) išskiria dvi pagrindines intertekstualumo formas: citavimą ir referenciją (vok. *Verweise* ‘nuorodos’), ir atkreipia dėmesį, kad tarp šių formų nėra griežtai nubrėžtų ribų. Analizuodama mokslo tekstų intertekstualumą, Bitinienė (2005: 69) kalba apie eksplikitinį intertekstualumą (tiesioginį ir netiesioginį citavimą) ir apie implicitinį intertekstualumą, t. y. intertekstinę sąveiką, neturinčią aiškių semantinių ir struktūrinių požymių, kitaip dar vadinamą referencija. Petrauskaitė ir Šinkūnienė (2015: 69), remdamosi kritinio diskurso analizės atstovu Normanu Faircloughu, išskiria citatas, pažodžiui ar laisvai persakytas kitų autorių mintis, bendro pobūdžio paminėjimus ar užuominas bei aliuzijas kaip mokslo tekstų sąsajų su kitais tektais formas².

Taigi citavimas, Bitinienės dar vadinamas eksplikitiniu intertekstualumu, gali būti tiesioginis ir netiesioginis. Mokslo kalbos citata šios mokslininkės apibūdinama kaip „kondensuota, bet tikslia forma perteikiama kito autoriaus konceptinė informacija“ (Bitinienė 2005: 69), kurios faktinė informacija modifikuojama, pritaikoma prie teksto autorių požiūrio.

Vito Labučio požiūriu, tiesiogine citata vadinama „kabutėmis įforminama monologinio tipo autorinė kalba, kurią sudaro kieno nors kito atskiri žodžiai, mintys, kito asmens sukurto teksto ištrauka su nurodomu tos svetimos kalbos autoriumi“ (Labutis 1998: 359). Jakobs (1999: 94–96) atkreipia dėmesį į tai, kad cituojant tiesiogiai citavimo žymikliais (visų pirma kabutėmis) mokslo teksto autorių teiginiai aiškiai yra atskiriami nuo cituojamų kitų autorių teiginių, kas cituojant netiesiogiai ar referencijos atveju nėra taip ryšku. Anot Reginos Koženiausienės, tiesioginės ci-

---

¹ Tyrimo medžiagos pagrindu atliekama visų pirma ne kiekybinė, o kokybinė intertekstualumo analizė, tyrimu siekiama nustatyti intertekstualumo tipus ir jo daugiakalbiškumą.

² Tai, kas Petrauskaitės ir Šinkūnienės vadinama bendro pobūdžio paminėjimais ar užuominomis bei aliuzijomis, atitiktų Bitinienės išskiriamą referenciją.

tatos – „tai tradicinės grynosios citatos, kitaip tariant, pažodinė tiksli kito autoriaus ištrauka“ (Koženiauskiene 2007). Steinhoffas (2007: 280) kaip tiesioginio citavimo pasirinkimo motyvus nurodo tai, kad cituojant tiesiogiai nereikia ieškoti savo formuluočių perteikti mintims, be to, garantuojamas perteikiamos minties tikslumas.

Tiesioginio ir netiesioginio citavimo skirtumus išryškina Koženiauskiene. Netiesioginį citavimą ji apibūdina kaip autoriaus minties perfravimą neiškreipiant jos turinio (Koženiauskiene 2007). Anot Steinhoffo (2007: 281), netiesiogiai cituojama norint perteikiamą mintį modifikuoti ar ją pristatyti aiškiai suprantama kalba.

Koženiauskiene (2007) teigimu, referencija, Bitinienės įvardijama kaip impliicitinis intertekstualumas, reiškia vienu žodžiu ar žodžių junginiu nenurodant šaltinio. Jos manymu, „[d]ažniausiai tai tik tolima aliuzija, kurią galima nujausti iš konteksto“ (Koženiauskiene 2007). Pasak Bitinienės (2005: 72), šie žodžiai ar žodžių junginiai siejami su precedentiniu tekstu tik asociacijomis. Jakobs (1999: 100–101) lygina referenciją su citavimu, perteikiančiu eksplicitiškai cituojamo teksto mintį, ir paaiškina, kad referencija atlieka labiau instrukcinę funkciją, t. y. nukreipia skaitytojus atlikti tam tikrą veiksmą – susieti skaitomo teksto turinį su informacija, pateikta kitose publikacijose. Steinhoffo (2007: 281–282) požiūriu, referencija suteikia galimybę nepateikti detalesnės informacijos, atlieka argumentacijos funkciją, pateikia informaciją apie susijusias publikacijas ir rodo dalykinę autorių kompetenciją.

Bitinienė terminus laiko intertekstualumo forma ir mano, kad jie rodo teksto, kuriame vartojamas tam tikros srities terminas, sąsajas su kitais tos srities teksta, kurie „su tam tikromis išlygomis gali būti gretinami su gerai žinoma aliuzija, ypač dažna meninio stiliaus tekstuose“ (Bitinienė 2005: 70). Ir Thomas Griffigas (2006: 94) intertekstualumu mokslo tekstuose vadina sąsajas ne tik su konkrečiu tekstu, bet ir su neįvardytais teksta, nagrinėjančiais tam tikrą temą, bei su tam tikros srities sąvokomis ir terminais.

Apibrėžiant intertekstualumą atkreipiamas dėmesys ir į jo daugiakalbiškumą, t. y. į sąsajas su kalbotyros teksta, parašytais ne publikacijos kalba. Bitinienė (2005: 71) atkreipia dėmesį į citatas kitomis kalbomis ir tai laiko kito lygio intertekstualumu su kitomis verbalinėmis sistemomis. Ir Koženiauskiene mano, kad toks intertekstualumas „kuria aiškius intertekstinius ryšius, padeda paremti ir sustiprinti argumentus“ (Koženiauskiene 2007). Eglės Kontutytės (2016) ir Sarah Brommer (2018: 137) mokslo straipsnių analizė parodė, kad vokiečių ir lietuvių kalbų mokslo tekstai turi kitų kalbų intarpų.

Remiantis šiame skyriuje apžvelgta teorine medžiaga buvo išanalizuotos kalbotyros mokslo straipsnių sąsajos su kitomis kalbotyros publikacijomis. Nors išskirtinis kalbotyros kaip mokslo kalbos intertekstualumo bruožas – sąsajos su

analizuojama kalbine medžiaga, šis tyrimas apsiribojo tik mokslo kalbos tektais, nes būtent šis intertekstualumas atspindi mokslo diskurso kūrimąsi ir vystymąsi ir, kaip jau buvo minėta, yra svarbus vertinant mokslo tyrimų žinomumą.

3. Intertekstinės kalbotyros straipsnių sąsajos

Toliau bus aptariami tirtuose kalbotyros straipsniuose nustatyti intertekstualumo tipai ir pateikiama išsamesnė jų analizė.

3.1. Tiesioginis citavimas

Kaip parodė analizė, tiesiogiai cituojama įterpiant citatą į sakinį (1, 2), taip straipsnio autorių mintis pratęsiama argumentuojant ankstesnių publikacijų teiginiais, pasiremiant precedentinio teksto ar netgi keleto tekstų mintimis (2), pvz.:

- (1) *Jo atsisakyta, kai tikslesne reikšme buvo pradėtas vartoti terminas sakiny: sudėtinio sakinio dalys, kurios savo sandara artimos vientisiniams sakiniams, pavadintos dėmenimis, nes tie dėmenys, „atskirai paimti, nėra savarankiški, užbaigti sakiniai“ (DLKG 1976, p. 660). (Ak)*
- (2) *Asmenis ir kitas gyvas būtybes reiškiančių daiktavardžių giminei nustatyti semantika svarbesnė negu morfologija, todėl lietuvių kalboje vyriškosios giminės laikomi ir „pavieniai daiktavardžiai, turintys vienaskaitos vardininko galūnę -a, o kilmininko – galūnę -os ir reiškiantys vyriškosios lyties asmenis: barzdyla, vaidila, viršila“ bei „reti daiktavardžiai, turintys vienaskaitos vardininko galūnę -ė, kilmininko – galūnę -ės ir reiškiantys vyriškosios lyties asmenis, pvz.: dailidė, dėdė, tėtė“ (Laigonaitė 1994: 64; panašiai – Laigonaitė 1961: 127, 1965: 168, 1976: 34–35, 1985: 82–83; Ambrazas, ed. 1997: 99). (Ju)*

Tiesioginė citata taip pat gali būti pateikiama kaip atskiras sakiny po dvitaškio (3, 4), pvz.:

- (3) *Tiriant sakytinę kalbą, pabrėžiama, kad jos sintaksė kitokia nei rašytinės kalbos: „esama sunkumų, norint šnekamąją kalbą apibūdinti remiantis teorijomis (ypač sintaksės), sukurtomis pagal rašytinės kalbos kanonus“ (Dabašinskienė 2009, 2). (Jas)*
- (4) *A. Paulauskienės studentams liuanistams skirtoje Lietuvių kalbos morfologijoje (1994) poras sudarančios formos taip pat laikomos atskirais žodžiais ir išryškintamas leksinis daiktavardžių giminės kategorijos pobūdis: „Asmenų pavadinimų poros rodo, kad giminių skirtumas iš prigimties yra leksinis, bet formalizuotas“ (Paulauskienė 1994: 160). (Ju)*

Pasak Bitinienės (2005: 69), yra du tiesioginės citatos įtraukimo į tekstą būdai: su įvadine dalimi (žodžiu ar žodžių junginiu) ir be įvadinės dalies. Pirmuoju atveju eksplicitiškai įvardijamas citatos autorius, antruoju – citata tarsi pratęsia mokslo teksto autoriaus ar autorės mintį. Bitinienė citatos įvadą laiko kohezijos priemone, be to, tai „aktualizuoja ribą tarp autorinės ir neautorinės kalbos“ ir leidžia išlaikyti pirminę citatos reikšmę (Bitinienė 2005: 69).

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad analizuotuose straipsniuose citata į tekstą gali būti įtraukta be įvadinės dalies (1, 2) kaip autoriaus minties pratęsimas, kai precedentinis tekstas pažymimas tik tipografiškai kabutėmis ir po citatos pateikiama publikacijos nuoroda. Jei citata į tekstą integruojama įvadiniu sakiniu, šis sakinyje gali eksplicitiškai įvardyti sąsajas su precedentiniu tekstu, nurodant autorių ar autorę (4), arba gali būti tik pavartotas leksinis vienetas kaip evidencialumo žymiklis, nenurodant autorių (pvz., <...> *pabrėžiama* <...> (3)). Kaip 4-as pavyzdys rodo, įvadiniu sakiniu gali būti įvardijamas ne tik autorius, bet ir pati publikacija ir netgi jos pobūdis: *A. Paulauskienės studentams lituanistams skirtoje Lietuvių kalbos morfologijoje* (1994), kur ne autorė, o publikacija yra sakinio tema, o epistemine reikšmę turintis veiksmažodis *laikyti*³ yra vartojamas pasyvine forma⁴.

Kaip jau ankstesniame skyriuje buvo minėta, ypatingas intertekstualumo atvejis yra sąsajos su kitų kalbų tekstais nei publikacijos kalba. Tyrimas parodė, kad kalbotyros straipsniuose vartojama ir tiesioginių citatų anglų, lenkų ir rusų kalbomis. Anglų kalbos citatos pateikiamos tik anglų kalba išnašoje (5) arba įterptos į sakinį, parašytą lietuvių kalba (6), pvz.:

- (5) [28] Plg.: „*There are also languages where not only main predicates, but also secondary predicates appear with an obligatory copula, another type of predicative marker. The copula may be an invariable particle, as in Berber [...], or belong to the verb class, as in Lao [...]. In the latter case, it may appear in a nonverbal form when marking secondary predicates*“ (Himmelmann, Schultze-Berndt, eds., 2005: 69). (Vai)
- (6) *Pirmieji apibrėžiami kaip „an actant not governed by the verb. Also adverbial; in relational grammar oblique or non-term“ (Nichols 1981: 367) ir semantiškai toliau skirstomi į laiko, nuolaidos ir sąlygos potipius.* (Vai)

³ Nors išsamios analizės šiuo požiūriu ir nebuvo atlikta, tačiau pastebėta, kad kaip episteminiai žymikliai citatų įvadinėse dalyse vartojami tokie leksiniai vienetai kaip *pabrėžti*, *teigti*, *pažymėti*, *laikyti*, *pritarti*, *nuomonė*, *teigimas*.

⁴ Galbūt galima daryti prielaidą, kad mokslo teksto, o ne autorės išryškimas, viena vertus, atspindi Rytų Europos mokslo kalbos stilių, kuomet mokslas buvo suprantamas kaip kolektyvinė veikla (Breitkopf, Vassileva 2007: 217–218), kita vertus, tai išreiškia mokslo kaip dalykinės kalbos atmainos funkcinių bruožų – objektyvumą, kai sakinio centre yra objektas, o ne autorius (Roelcke 2010: 25–28).

Šiais atvejais manytina, kad anglų kalba kaip mokslo *lingua franca* yra suprantama teksto skaitytojams. Tiesioginėmis citatomis, kaip anksčiau buvo minėta, bandoma išlaikyti autorinę kalbą ir neiškreipti cituojamos minties.

Neversta, kaip savarankiškas sakinytis pateikta ir tiesioginė citata lenkų kalba, matyt, tikintis, kad tekstą skaitysiantys bendruomenės nariai supranta kalbotyros tekstus lenkų kalba:

- (7) *J. Otrębskio nuomone, substantiva communia turi vieną giminės, paprastai moteriškosios, formą, bet dvi „prigimtinės“ giminės – vyriškąją ir moteriškąją: „w litewskim istnieją rzeczownik, o dwu rodzajach naturalnych“ (1956: 5).* (Ju)

Atliekant analizę rasta ir viena tiesioginė citata rusų kalba. Tai kiek neįprastas atvejis, nes cituojamas lietuvių kalbininkas, o ir citata pateikiama transliteruota lotyniškais rašmenimis, ne kirilika:

- (8) *Su tokia nuomone ne be pagrindo nesutinka Z. Zinkevičius, kuris teigia, kad „ono ne predstavljajetsja ubeditelnym ne toljko iz-za somniteljnosti suščestvovanija formy ablativa dv. č. v obščėindoevropėjskom, no i v vidu točnogo sootvetstvija litovskogo okončanija -(i)ma i staroslavjanskoj fleksii dat. -tv. p. dv. č. -(ь)ma“ (Z i n k e v i č i u s 2002, 303t.), plg.: dvs. naud. mùma, jùma (Bieliiūnai) (Z i n k e v i č i u s 2002, 303).* (Ro)

Tokį citavimą būtų galima paaiškinti tuo, kad lietuvių kalbininkai sovietmečiu privalėjo mokslo tekstus publikuoti rusų kalba, o transliteraciją – siekimu tipografiškai vienalytiškesnio teksto.

Šiais ir ankstesniais tiesioginių citatų ne lietuvių kalba atvejais autoriai ir autorės siekė didesnio cituojamo precedentinio teksto autentiškumo. Daryti tokią prielaidą būtų galima remiantis Bitinienės teiginiu, kad „citas faktinė informacija modifikuojama, o ypač tai būdinga verčiamoms citatoms, kai mintis perteikiama kita kalba“ (Bitinienė 2005: 69).

Rasta ir tokių anglų kalbos precedentinių tekstų citavimo atvejų, kai citata pateikiama anglų kalba su vertimu į lietuvių kalbą skliaustuose, pvz.:

- (9) *Čia šis terminas vartojamas pastarąja reikšme: „<...> EVENT as the superordinate term for all lexical aspectual categories“ („ĮVYKIS kaip aukštesnio lygmens terminas visoms leksinio veiklo kategorijoms“)* (Croft 2012, 34) (Riau)

Toks citavimo pasirinkimas leidžia autentiškai perteikti precedentinio teksto mintį, bet sykiu išlaikyti teksto kalbinį vientisumą ir nesukelti skaitytojui sunkumų suprasti skaitomą tekstą.

3.2. Netiesioginis citavimas

Nors kiekybinė citavimo formų analizė ir nebuvo atlikta, iš empirinės medžiagos apžvalgos matyti, kad dažniau kalbotyros straipsniuose cituojama netiesiogiai. Tokio citavimo būdo dažnesnį pasirinkimą būtų galima paaiškinti tuo, kad formuluota precedentinio teksto atkarpa nesuardo teksto tipografinio vientisumo ir kohezijos bei ją galima lengviau įterpti į straipsnio tekstą.

Kaip ir tiesiogiai cituojant, taip ir netiesioginės citatos į tekstą įterpiamos be evidencialumo žymiklių – intertekstualumas matomas tik iš mokslo kalbai būdingos šaltinio nuorodos kaip intertekstualumo žymiklio sakinio gale (10) ar viduryje po cituojamojo teiginio (11), pvz.:

- (10) *Tačiau pastarąjį dešimtmetį, kai kalbos technologijos vis tobulėja, dažnai kalbama apie tekstyne kaip galingiausių natūralios kalbos analizės įrankį, kuris gali suteikti puikių išvalgų apie kalbų vartojimą įvairiais ir dar neatrastais būdais (Reppen, Simpson-Vlach, 2019, p. 91).* (Ste)
- (11) *Dalelytę ir prieš veiksmažodį dažnai gali pakeisti samplaika net ir (pvz.: net ir neturi, net ir nepastebi, net ir trūksta), bet viena dalelytė net tokiu atveju ne visai tiktų. Kaip parodė dalelytės net vartosenos pavyzdžių tyrimas⁴⁹, ji pasižymi stipria papildoma konotacija ir gana glaudžiai siejasi su pirmesniais sakiniais, o tai nėra būdinga dalelytei ir.*

---

⁴⁹ Valančė D. Dalelytės net funkcijos ir vartosenos dabartinėje rašytinėje lietuvių kalboje. *Darbai ir dienos*, 2015, t. 64, 79–100. (Val)

Cituojant be evidencialumo žymiklių galima apibendrintai pateikti daugiau autorių nuomonių ir parodyti išsamų susipažinimą su analizuojamos temos literatūra bei tiksliau apibrėžti savo tyrimo objektą (12). Įterpus šaltinio nuorodą į tekstą, galima palyginti ar sujungti keliuose precedentiniuose tekstuose pateikiamas nuomones (13), pvz.:

- (12) *Lietuvių kalbos daiktavardžių giminės kategorija reiškia jų kaitybos formomis ir santykiu su derinamaisiais žodžiais (plg. Laigonaitė 1961: 122, 1965: 164; Stundžia 1979: 82, 1980: 81; Paulauskienė 1983: 174).* (Ju)
- (13) *Iš principo sakinio predikatiniam centrui (pirminės predikacijos branduoliui (plg. Dlk 1987: p67) reikalingi du nariai: vienas atskleidžiantis sintaksinės struktūros esmę, rodantis požymį plačiąja prasme ir laikomas sintaksiniu predikatu (tariniu predikatoriumi) ir kitas, rodantis tą daiktą ar dalyką, kuriam kalbėtojas, formuodamas sakinį ir visa tai orientuodamas pagal kalbėjimo aktą, priskiria tariniu pasakomą požymį (plg. Labutis 2002: p124).* (La)

Jei cituojamo teksto autorius neminimas, netiesioginė citata gali būti žymima dalelyte *esą* ar veikiamosios rūšies dalyviais (14), kurie vartojami evidencialumui reikšti, per tarpininkus gautoms žinioms perteikti (Wiemer 2007: 177–179; Ruskan 2010; Judžentis 2012: 184–185), pvz.:

- (14) *Lietuvių gramatikos darbuose vyrauja nuomonė, esą kalbamosios konstrukcijos neturinčios apibrėžtų gramatinės raiškos priemonių: jos galinčios būti, bet nebūtinai išskiriamos intonacija ir (arba) kableliais. Toks išskyrimas nesąs tiesiogiai sąlygojamas konstrukcijų apimties, vietos sakinyje, ar kitų sandaros ypatybių (Ambrazas, red. 1996: 629, 632t; Ulvydas, red. 1976: 527, 539t; Labutis 1998: 319). (Vai)*

Kaip ir tiesioginės, taip ir netiesioginės citatos į tekstą yra įtraukiamos su įvardiniais žodžiais ar žodžių junginiais, t. y. paminint autorių pavardes ir vartojant žodžius ar žodžių junginius kaip evidencialumo žymiklius, pvz., *nustatyti* (15):

- (15) *Skiemens sandarą išsamiai ir aiškiai nustatė A. Girdenis¹, pastebėdamas, jog dvinarėse ir trinarėse grupėse priebalsiai skiriasi į dvi klases.*

---

¹ GIRDENIS A. *Teoriniai fonologijos pagrindai*. Vilnius, 1995, p. 101–127. (Gar)

Atkreiptinas dėmesys, kad netiesioginės citatos įvadinėje dalyje yra vartojami ir leksiniai vienetai, turintys episteminę reikšmę⁵, pvz., prieveiksmais *matyt*:

- (16) *Imantis aptarti atskirą sintaksės fragmentą, matyt, verta pripažinti K. Kibriko formuluojamas įvadinės išvalgas („postulatus“): tyrinėtoji sunku būti originaliam, siekti išsamumo ir išvengti subjektyvumo (Kibrik 2002: p15-19). (La)*

Reikėtų paminėti ir tokius netiesioginio citavimo atvejus, kai cituojama mintis, išreikšta keliuose tam tikro žanro ar pobūdžio tekstuose. Tokiu atveju citatos įvadinėje dalyje įvardijami tam tikro žanro ar pobūdžio tekstai, pvz., *lietuvių kalbos gramatikos darbai* (17), o dažniausiai skliaustuose pateikiama šaltinio nuoroda su metakomentaru *plg.* ar be jo ir su autorių pavardėmis (17).

- (17) *Lietuvių kalbos gramatikos darbuose daiktus ir daiktiškai suvokiamus veiksmus ar ypatybes reiškiančių daiktavardžių giminės formaliuoju kriterijumi paprastai*

---

⁵ Apie episteminę-evidencinę tokių leksinių žymiklių reikšmę rašo Šinkūnienė (2011: 37–38) savo disertacijoje.

laikomas daiktavardžio kamienas ir kai kurių linksnių (vienaskaitos vardininko ir kilmininko) galūnės, taigi – linksniuotės (Ambrazas, ed. 1997: 98; Laigonaitė 1961: 126, 1965: 167, 1976: 34, 1994: 63; Valeckienė 1967: 109–111, 1998: 234, 1999: 216; panašiai ir Otrębski 1956: 4). (Ju)

Daugiakalbiškumo požiūriu paminėtina, kad netiesiogiai cituojamos ir kalbotyros publikacijos, parašytos ne lietuvių kalba. Analizuotų straipsnių autorės ir autoriai remiasi tekstais, kurie publikuoti anglų (10), rusų (16) bei lenkų (17) kalbomis.

3.3. Referencija

Kadangi aiškios ribos tarp citavimo ir referencijos nustatyti negalima, tad šiame straipsnyje, remiantis tiriamąja medžiaga ir Jakobs (1999: 100–101) anksčiau išsakyta mintimi apie instrukcinę referencijos funkciją, referencija laikomi tokie atvejai, kai tekste nėra tiesiogiai ar netiesiogiai perteikiami kitų autorių teiginiai, o tik vienokiu ar kitokiu būdu užsimenama apie precedentinius tekstus.

Analizuotuose kalbotyros straipsniuose rasta tokių referencijos atvejų, kai pristatoma straipsnio tema ir pateikiamos šią temą analizavusių tekstų nuorodos. Referenciją dar labiau pabrėžia nebaigtinį publikacijų sąrašą žyminti santrumpa *ir kt.*, pvz.:

- (18) *Pasaulyje pastaraisiais dešimtmečiais daugėja darbų, skirtų sakinių jungimo aspektams sakininėje kalboje (Miller, Weinert 1998; Couper-Kuhlen, Kortmann 2000; Laurý, Suzuki 2011 ir kt.).* (Jas)

Nustatyti ir tokie referencijos atvejai, kai necituojant konkrečių autorių teiginių, o tik nurodant tam tikras publikacijas pristatomas, pvz., kalbotyros reiškinių (19), tyrimo metodas (20) ar parodomas tam tikros tyrimų sragos (21), kai autorių pozicija išreiškiama remiantis precedentiniais tekstais, pvz.:

- (19) *Apibendrinamuosiuose lietuvių kalbos sintaksės aprašuose (žr. Balkevičius 1963, p. 280; LK G III, p. 706–709; GL J 1985, p. 667–668; DLK G 1997, p. 643; L G 1997, p. 688; Labutis 1998, p. 352) daugiausia kalbama apie tuos įterpinius, kurie gali būti vertinami kaip formos atžvilgiu atitinkantys aiškinamojo tipo prijungiamųjų sakinių pagrindinius dėmenis (aišku, be abejo, galimas daiktas/dalykas, matyt(i), rodos(i), sako, suprantama, tiesa, žinoma...).* (Ak)
- (20) *Ir pagaliau suformuojamas sakinio sintaksinės struktūros grafinis vaizdas (17 pav.). Kodėl būtent tokia forma naudojama sintaksinei struktūrai analizuoti, plačiau aprašyta: Šveikauskienė 2005: 407–418.* (Švei)

- (21) *Vis dėlto aiški dabartinės lietuvių kalbos daiktavardžių giminės sąsaja su jų linksniavimo paradigmomis lietuvių kalbos gramatinės sandaros aprašuose, atrodo, nepakankamai išryškinta (išimtį sudaro T. Bulyginos 1970: 27 studija).* (Ju)

Kaip matyti iš pirmiau pateiktų pavyzdžių, referencija dažnai yra žymima kalbinėmis nuorodomis, pvz., *plačiau aprašyta, plg., žr.*

Kaip rodo analizė, kalbotyros straipsniuose yra ir referencijos atvejų, kai įvardijus tik žanrą žymima, kad mintys yra iš kitų šaltinių (22), arba per neveikiamosios rūšies formą pateikiama užuomina į kitus tekstus (23), pvz.:

- (22) *Veiksmazodžių valdomas galininkas veiksmazodinių daiktavardžių junginiuose paprastai keičiamas kilmininku. Lietuvių kalbos gramatikose paminimas ir vienas kitas junginys su naudininku, atitinkantis veiksmazodinius junginius su galininku.* (Va)
- (23) *Beasmeniniais sakiniais laikomi predikatiniai dėmenys, kurie gali turėti tik formalųjį veiksnį (plg. ang. dummy subject) ar veiksnio projekciją, kuri skiria, pvz., veiksmazodį lyja nuo sakinio lyja.* (La)

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, referencijos, kaip ir citavimo, atveju taip pat yra pateikiama nuoroda ne tik į lietuvių kalba parašytas publikacijas, bet ir į anglų (žr. 18 pavyzdį) ar rusų (žr. 21 pavyzdį) kalbos precedentinius tekstus.

Reikėtų paminėti ir tokius atvejus, kai mokslui būdinga diskusija straipsniuose atsispindi vartojant įvairaus intensyvumo citavimo būdus (referenciją, netiesioginį citavimą ir tiesioginį citavimą), pvz.:

- (24) *Terminas bendroji giminė ne kartą kritikuotas, siūlyta jo atsisakyti. Remiantis tuo, kad atitinkami daiktavardžiai kiekvienu konkrečiu atveju esą arba vyriškosios, arba moteriškosios giminės (Girdenis, Žulys, 1973: 208); jų giminę parodanti situacija, kontekstas ir derinamieji žodžiai (Paulauskienė 1983: 181–182, 1994: 166); kai kontekstas neaiškus, substantiva communia lietuvių kalbos vartotojų suvokiami kaip vyriškosios giminės daiktavardžiai (Stundžia 1980: 85). J. Otrębskio nuomone, substantiva communia turi vieną giminės, paprastai moteriškosios, formą, bet dvi „prigimtinės“ gimines – vyriškąją ir moteriškąją: „w litewskim istnieją rzeczowniki, o dwu rodzajach naturalnych“ (1956: 5). A. Vacleckienė Funkcinėje lietuvių kalbos gramatikoje tokius daiktavardžius aiškina kaip formos neutralizacijos reiškinių (1998: 240).* (Ju)

Toks įvairių intertekstualumo formų vartojimas leidžia autoriui lengviau įpinti savo mintis bei kurti rišlų ir suprantamą tekstą, bet kartu pateikti išsamią mokslinę

diskusiją apie tam tikrą mokslo klausimą, tas mintis, kurioms ypač svarbus yra autentiškumas, perteikiant tiesiogine citata. Kaip matyti iš 24-o pavyzdžio, prie intertekstualumo heterogeniškumo gali prisidėti ne tik įvairios citavimo formos, bet ir citatos kita kalba.

3.4. Terminų daugiakalbis vartojimas

Kaip atskirą mokslo kalbos intertekstualumo atvejį reikėtų aptarti straipsniuose pateikiamų terminų daugiakalbį intertekstualumą. Dažniausiai cituojami kitų kalbų terminai – terminai anglų kalba. Jie gali būti neverčiami (25), išversti skliaustuose į lietuvių kalbą (26), o dažniausiai pateikiami skliaustuose po lietuviško termino (27), pvz.:

- (25) *D. Crystal, kuris vartoja abu terminus, mano, kad sentence (simple) atitinka clause, o sentence (multiple) – kelis clauses su jungiamuoju žodžiu (Crystal 2003: p216–217). (La)*
- (26) *Kaip specifinė informacijos pateikimo priemonė Cleft clauses (lūžio) sakiniai nagrinėjami daugelyje anglų kalbos gramatikos aprašų (McArthur 1996: p363–364, ir kt.). (La)*
- (27) *G. Corbettas tokius daiktavardžius vadina hibridiniais (hybrid nouns, žr. Corbett 1991: 66t.). (Ju)*

Pasitaiko atvejų, kai greta anglišių terminų pateikiami ir vokiečių (28), rusų (29) ar lotynų (29), kurią galima laikyti kalbotyros mokslo *lingua franca*, kalbų atitikmenys, pvz.:

- (28) *Vienas esminių skirtumų tarp antrinių (būtinųjų ir laisvųjų) predikatyvų ir aplinkybių – semantinės pirmųjų sąsajos su vienu iš pagrindinio predikato argumentų galimybė, arba, kitaip sakant, konceptuali sąsaja su referentu (vok. Partizipantenbezug, Referentenorientierung, angl. participant-oriented), kuris morfosintaksiniu požiūriu yra derinimo daviklis. (Vai)*
- (29) *Lietuvių kalbotyroje šių daiktavardžių giminei pavadinti vartojamas terminas bendroji giminė (žr. Jablonskis 1922/1957: 196; Balčikonis 1982: 17; Laigonaitė 1961: 10, 1965: 169, 1994: 64; Valeckienė 1998: 240); akademiniame rusiškoje gramatikoje jį atitinka terminas общий род (Laigonaitė 1985: 84), o angliškose – common gender (Ambrazas, ed. 1997: 101). Kai kurie autoriai verčiasi lotynišku terminu substantiva communia (Stundžia 1980: 85). (Ju)*

Toks daugiakalbis terminų vartojimas ne tik rodo straipsnio autorių platų analizuojamos temos išmanymą, bet ir atlieka mokslo kalbai būdingą tikslumo funkciją,

kai gali kilti neaiškumų dėl naujo, nenusistovėjusio ar kiek kitokio lietuvių kalbos termino vartojimo.

Kaip jau buvo minėta, mokslo tekstuose galima atpažinti ir sąsajas su neįvardytais tekstais per mokslo straipsniuose vartojamus terminus. Ypač tai akivaizdu, kai kartu su lietuvišku terminu pateikiami ir jo atitikmenys kitomis kalbomis, taip susiejant tekstą su neįvardyta precedentinių tekstų visuma. Kaip parodė analizė, lietuvių kalbos mokslo straipsniuose galimas toks terminų vartojimas, kai, pvz., nurodomas žanras (30), mokslo šaka (31) žymi sąsajas su kitais, kad ir konkrečiai nenurodytais tekstais:

- (30) *Kitų kalbų žodynuose leksikalizacija (angl. lexicalization arba lexicalisation) apibrėžiama panašiai.* (Ste)
- (31) *Atsižvelgiant į tai, ar tam tikra žodžio forma arba žodžių konstrukcija sakinio lygmeniu reiškia pirminę (pagrindinę), ar antrinę (papildoma) predikacija, lingvistikoje įprasta skirti pirminius ir antrinius predikatyvus (angl. secondary predicate, vok. sekundäre Prädikate) (pvz., Jonas buvo MOKYTOJAS vs. Jonas namo grįžo DIDVYRIS).* (Vai)

4. Apibendrinimas ir išvados

Remiantis tyrimo rezultatais, galima apibendrintai teigti, kad analizuotiems kalbotyros straipsniams būdingos įvairialypės sąsajos su kitais mokslo tektais dėl mokslo argumentacinio, diskusinio pobūdžio, dėl mokslo perimamumo bei mokslo etikos principų, kuriais vadovaujantis tekste nurodoma pateikiamų minčių autorystė.

Nors tikslumas dažnai minimas kaip mokslo kalbos bruožas, analizuotuose kalbotyros straipsniuose pastebėta nemažai netiesioginio citavimo ir referencinio intertekstualumo atvejų. Tokios intertekstinės sąsajos leidžia pagrįsti straipsnyje pristatomus tyrimus ar iškeltas mokslines problemas, rasti jų vietą pasitelkiant daugiau šaltinių. Netiesioginis citavimas suteikia galimybę glaustai perteikti autorinę mintį publikacijos kalba, nesuardant teksto tipografinės ir kalbinės vienovės. Taip pat tai leidžia pasiremti kelių kalbų šaltiniais ir taip pateikti platesnį tyrimų kontekstą.

Šiame tyrime analizuotiems lietuvių kalbotyros straipsniams būdingas daugia-kalbis intertekstualumas, kai vienokia ar kitokia forma juose atpažįstamos intertekstinės sąsajos su kitų kalbų tekstais. Remiantis tuo manytina, kad lietuvių kalbos tyrėjams, publikuojantiems savo tekstus lietuvių kalba, svarbu rasti savo tyrimų vietą tarptautiniame kalbotyros kontekste ir užmegzti mokslo dialogą su kitų šalių ir kalbų tyrėjais. Pastebėta, kad analizuotuose straipsniuose dialogas su kita kalba

parašytais tekstais dažniau užmezgamas teorinius klausimus gvildenančiuose mokslo straipsniuose, o praktinius klausimus ar konkrečius lietuvių kalbos reiškinius nagrinėjantys straipsniai gal kiek mažiau remiasi kitų kalbų tekstais. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad aptartuose mokslo straipsniuose buvo nustatytos intertekstinės sąsajos ne tik su anglų kalbos tekstais, bet ir su lenkų, rusų ir vokiečių kalbų publikacijomis, kas leidžia manyti, kad lietuvių tyrėjoms ir tyrėjams yra svarbu apibrėpti kiek įmanoma platesnį nagrinėjamos temos lauką.

Šis nedidelis žvalgomasis tyrimas galėtų suteikti impulsą tolesniems kitų kalbotyros ar mokslo sričių ir žanrų tekstų intertekstinių sąsajų kalbinės raiškos tyrimams, taip pat pasitarnauti teikiant patarimus studentams ar negimtakalbiams autoriams, rašantiems mokslo kalbos tekstus.

Literatūra

Beaugrande, de R.-A., W. U. Dressler. 1981. *Einführung in die Textlinguistik*. Tübingen: Niemeyer.

Bitinienė, A. 2005. Mokslinis stilius ir jo intertekstualumas. *Žmogus ir žodis* I, 68–72.

Breitkopf, A., I. Vassileva. 2007. Osteuropäischer Wissenschaftsstil. P. Auer, H. Baßler (eds.). *Reden und Schreiben in der Wissenschaft*. Frankfurt, New York: Campus Verlag. 211–225.

Brommer, S. 2018. *Sprachliche Muster: eine induktive korpuslinguistische Analyse wissenschaftlicher Texte*. Berlin, Boston: De Gruyter.

Griffig, T. 2006. *Intertextualität in linguistischen Fachaufsätzen des Englischen und Deutschen*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang.

Hausendorf, H., W. Kesselheim. 2008. *Textlinguistik fürs Examen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Jakobs, E.-M. 1999. *Textvernetzung in den Wissenschaften. Zitat und Verweis als Ergebnis rezeptiven, reproduktiven und produktiven Handelns*. Tübingen: Niemeyer.

Judžentis, A. 2012. *Lietuvių kalbos gramatinės kategorijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Kontutyte, E. 2016. Mehrsprachige Texte in der Wissenschaft anhand deutscher und litauischer linguistischer Publikationen. E. Kontutyte, V. Žeimantienė (eds.). *Sprache in der Wissenschaft. Germanistische Einblicke. Duisburger Arbeiten zur Sprach- und Kulturwissenschaft*. Bd. 111. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang. 147–159.

Koženiauskienė, R. 2007. Intertekstualumas: referencija, tariamas dialogas ir kitos stilistinės raiškos formos. *Lietuvių kalba* 1. Prieiga internetu: <https://www.zurnalai.vu.lt/lietuviu-kalba/article/view/22896> (žiūrėta 2023-02-20).

- Labutis, V. 1998. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Petrauskaitė, R., J. Šinkūnienė. 2015. Dar kartą apie intertekstualumą. Ką jis sako apie mokslinį tekstą? *Kalbotyra* 67, 67–85.
- Roelcke, T. 2010. *Fachsprachen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Ruskan, A. 2010. Evidencialaumo raiškos priemonės lietuvių kalboje. *Lietuvių kalba* 4. <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=152> (žiūrėta 2023-02-28).
- Steinhoff, T. 2007. *Wissenschaftliche Textkompetenz. Sprachgebrauch und Schreibentwicklung in wissenschaftlichen Texten von Studenten und Experten*. Tübingen: Niemeyer.
- Šinkūnienė, J. 2011. *Autoriaus pozicijos švelninimas rašytiniame moksliniame disurse: gretinamasis tyrimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Wiemer, B. 2007. Lexical markers of evidentiality in Lithuanian. *Rivista di Linguistica* 19 (1), 173–208.

Šaltiniai

- Akelaitis, G. 2000. Šalutinio dėmens formos įterpiniai. *Žmogus ir žodis* I, 3–9. (Ak)
- Bučienė, L. 2012. Vientisinio sakinio skiriamųjų ženklų vartojimas XIX a. vidurio lietuviškuose raštuose: vienuarūšės ir aiškinamosios sakinio dalys. *Lituanistica* 58 (2), 198–205. (Bu)
- Garšva, K. 2004. Lietuvių kalbos žodžio skiemenys ir kirtis. *Respectus Philologicus* 5 (10), 176–181. (Gar)
- Jasionytė-Mikučionienė, E. 2020. Apie adverbialinius sakinius lietuvių sakininėje kalboje. *Lietuvių kalba* 15. (Jas)
- Judžentis, A. 2002. Naujas žvilgsnis į lietuvių kalbos daiktavardžių giminės kategoriją. *Acta Linguistica Lithuanica* 46, 39–47. (Ju)
- Kaulakienė, A. 2001. Terminizacija: semantiniai dariniai ir vienetai. *Terminologija* 8, 28–33. (Kau)
- Labutis, V. 2008. Lietuvių kalbos beasmeniai sakiniai ir jų atitikmenys anglų kalboje. *Kalbų studijos / Studies about Languages* 12, 5–9. (La)
- Pakerys, J. 2011. Nerimstantys akimirkos veiksmožodžiai. *Gimtoji kalba* 3, 3–12. (Pa)
- Riaubienė, B. 2014. Pozicijos konstrukcijos: tarp depiktyvų ir rezultatyvų. *Kalbotyra* 66, 99–119. (Riau)
- Rosinas, A. 2006. Dėl asmeninių įvardžių dviskaitos kilmininko kai kurių formų kilmės. *Baltistica* XLI (3), 401–405. (Ro)
- Stepšys, J. 2022. Lietuvių kalbos vienaskaitinių daiktavardžių vartojimas daugiskaitos formomis: leksikalizacija ir terminizacija. *Studies about languages / Kalbų studijos* 41, 32–46. (Ste)

Šveikauskienė, D. 2013. Sintaksinė žodžių trauka. *Acta Linguistica Lithuanica* 69, 130–153. (Švei)

Vaičiulienė-Semėnienė, L. 2010. Konstrukcijų su *būdamas* semantika ir morfosintaksinės raiškos polinkiai. *Lietuvių kalba* 4. (Vai)

Valančė, D. 2018. Dalelytė *ir* – aprašai ir vartoseną dabartinėje rašytinėje lietuvių kalboje. *Darbai ir dienos* 70, 31–56. (Val)

Vaskelaitė, R. 2003. Naudininkas veiksmažodinių daiktavardžių junginiuose. *Kalbos kultūra* 76, 43–46. (Va)